

Arheološki nadzor kod cinktora Župne crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu

JELENA KOPREK

1. Uvod

Arheološki nadzor proveden je u Ludbregu tijekom izvedbe radova za zaštitu vanjske strane temelja sjeverozapadnog krila ogradne građevine cinktora Župne crkve Presvetog Trojstva od djelovanja površinskih i podzemnih voda. Arheološki nadzor proveo je Centar za kulturu i informiranje »Dragutin Novak« iz Ludbrega, a građevinske radove na projektu drenaže cinktora djelatnici tvrtke Veselčić Gradnja d.o.o. iz Zagreba.

Radovi su provedeni u sklopu realizacije projekta »Unapređenje kontinentalnog turizma turističkom valorizacijom povijesno-kulturne baštine Grada Ludbrega«, financiranog sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj, provođenjem Operativnog programa »Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020.« (korisnik: Grad Ludbreg; partneri: Turistička zajednica Grada Ludbrega, Hrvatski restauratorski zavod, udruga LAG »Izvor« i ugostiteljski obrt »Crnković« – Boris Crnković). Projekt je osim radova na cinktoru i Župnoj crkvi Presvetog Trojstva obuhvatio i infrastrukturne radove izgradnje »Kuće Somodi«, uređenje stalnog muzejskog postava i uređenje arheološkog nalazišta »Vrt Somodi«

u kojem se nalaze dva rimska objekta (danas se tu nalazi Arheološki park Iovia). Radovi su obuhvatili i uređenje šetnice uz rijeku Bednju u dužini od 1300 metara s informativnim pločama i uređenje Zanatskog trga.

2. Povijesni pregled istraživanja

Nakon višegodišnjih anketiranja i rekonosciranja Arheološki muzej u Zagrebu i Arheološki odjel Gradskog muzeja u Varaždinu započeli su 1968. godine prva sustavna istraživanja i sondiranja u najužem centru Ludbrega.¹

Na položaju cinktora i Župne crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu arheološka istraživanja proveo je 1973. godine Arheološki muzej u Zagrebu. Radove su vodili Marcel Gorenc i Branka Vikić-Belančić. Iskolčene su bile četiri sonde (16/73, 17/73, 19/73 i 20/73) u sjevernom, južnom, istočnom i zapadnom dijelu cinktora jer se pretpostavljalo da je crkva izgrađena na čvorištu rimskih bedemskih zidova. U

¹ VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: *Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968.-1979. god.* // Posebni otisak Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu, 3. s., vol. XVI-XVII, 1983.-1984., Zagreb, 1984., 119.

Sl. 1. Župna crkva Presvetog Trojstva u Ludbregu (snimio: M. Vađunec, 2020.)

sondi 16/73 s istočne strane apside crkve i kamenog trijema cinktora, na 0,20 m dubine, otkriven je masivni rimski zid za koji se pretpostavilo da se radi o bedemu, a koji je na gornjoj površini izgrađen od kamenih ploča i ulomaka opeke, povezanih žučkastom vezivom žbukom krupnog agregata. Utvrđeno je da je zid širine 1,35 m i da je na njega nasjela istočna apside crkve.² Sa sjeverne strane cinktora u sondi 17/73 pronađeno je mnogo dislociranih ljudskih kostiju, željeznih čavala od drvenih sanduka, ali i ranosrednjovjekovna srebrna naušnica – sljepoočničarka s nastavkom u obliku slova S i dio rimskog žbukano poda.³ Naušnica sljepoočničarka je jednostavna, veća karika od savijene žice rastavljenih krajeva od kojih je jedan ravno odrezan, a drugi raskucan i savijen u obliku slova S. Sljepoočničarka je pripisana kottlaškoj kulturi koja traje od 9. do 11. stoljeća i isprepliće se s bjelobrdsom kultu-

rom.⁴ Pod je pronađen na dubini od 1,60 m, a bio je sačuvan na površini od 60 x 60 cm. Probijen je tijekom arheoloških istraživanja, a ispod njega su pronađeni manji fragmenti fine keramike dok su na dubini od 2 m pronađeni ulomci velikog tarionika.⁵ U zapadnom dijelu cinktora, južnije od glavnog portala crkve, u sondi 19/73, pronađen je skelet muškarca *in situ*, s glavom okrenutom prema istoku, na dubini od 1,70 m te manji kameni ulomak sa srednjovjekovnim natpisom, kao i dio ranocarske glinene svjetiljke. U južnoj je sondi (20/73) na 1,80 m dubine pronađen još jedan grob muškarca, a ispod je na 1,90 m pronađen rimski žbukani pod koji je imao podlogu od nabijene ilovače, premazanu slojem žbuke 0,15 m debljine, na to je išao sloj lomljenog kamena i oblutaka debeo 0,40 m i gornji žbukani sloj od 0,10 m debljine. Ovaj pod mogao se pratiti po cijeloj širini sonde, a ispod poda pronađeno je nekoliko ulomaka sigilate.⁶ Sondiranjem se dokazalo da je na tom prostoru postojao kontinuitet života od ranocarskog do kasnocarskog razdoblja, a iznad kojih je izgrađena srednjovjekovna crkva koja je prethodila sadašnjoj. Uz crkve se obavljalo ukapanje pokojnika od ranog srednjeg vijeka.⁷

Hrvatski restauratorski zavod provodio je istraživanja s unutarnje strane cinktora od 2001. do 2009. godine. Svi pronađeni zidovi orijentirani su u smjeru istok-zapad,⁸ izgrađeni od većih komada lomljenog vapnenca i povezani žučkastom žbukom krupnog agregata.⁹ Prilikom radova 2009. godine u zapadnom dijelu cinktora pronađeni su temelji ranije građevine izgrađene od manjih komada lo-

4 SIMONI, Katica: Nav. dj., 73-75.

5 VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: Nav. dj., 136.

6 Isto, 136-137.

7 Isto, 137.

8 PLEŠE, Tajana: *Cinktor Župne crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu – rezultati arheološkog nadzora* // Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva XXXV, 1, 2003., 163-164.

9 PLEŠE, Tajana: *Izveštaj s arheološkog uviđaja* // Ludbreg, Župna crkva Presvetog Trojstva, cinktor – istočno krilo. Konzervatorska istraživanja, Zagreb, 2003., 770-71.

2 VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: Nav. dj., 135.

3 SIMONI, Katica: *Ludbreg i okolica u ranom srednjem vijeku* // Ludbreg (monografija) (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg, 1984., 73.

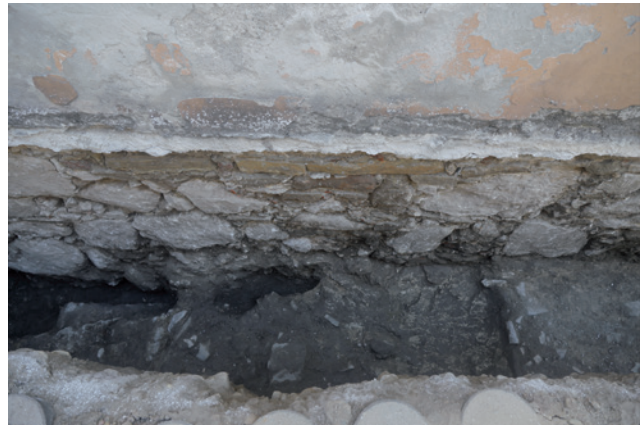
mljenog kamena s velikim udjelom sitnije lomljene opeke uz obilato korištenje sivkasto-bjelkastog veziva krupnog agregata.¹⁰ Uz zidove je pronađeno dosta sitnog arheološkog materijala.

3. Arheološki nadzor

Arheološkim nadzorom u rujnu 2020. godine bilo je obuhvaćeno područje uz vanjsko sjeverozapadno krilo ogradne građevine cinktora Župne crkve Presvetog Trojstva (k.č.br. 1379, k.o. Ludbreg). Na položaju arheološkog nadzora nalaze se dva zaštićena kulturna dobra koja su upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske i to: Crkva sv. Trojstva i župni dvor (Z-1087) i Kulturno-povijesna cjelina grada Ludbrega (Z-5721).

Radovi na iskopavanju drenažnog kanala vođeni su pravilnim redoslijedom prateći vanjski zid cinktora od jugozapadne strane do istočnog dijela. Povoljni vremenski uvjeti doprinijeli su brzom napretku radova. Nadzor nad radovima trajao je od 2. rujna do 23. rujna 2020. godine. Arheološki nadzor vođen je konstantno kroz svaki segment ukupnih radnih aktivnosti gdje se provodio postupak strojnog i ručnog iskopa te je tijekom cjelokupnog postupka arheološkog nadzora vođena fotodokumentacija i dnevnik arheološkog istraživanja.

Nakon uvođenja građevinskog izvođača Veselčić Gradnja d.o.o. u posao, s jugozapadne strane se krenulo s postavljanjem zaštitne ograde i uklanjanjem podnih betonskih kocaka. Nakon toga se pristupilo strojno-ručnom iskopu kanala u širini između 0,80 i 0,90 m i dubini između 1 m i 1,30 m. Ovisno o konfiguraciji terena i predviđenoj dubini izvođenja drenaže dolazilo je do većih ili manjih odstupanja od navedene širine i dubine iskopnog kanala.

Sl. 2. Mogući ostaci antičkog bedema uz zapadni zid cinktora (snimio: M. Vadunec, 2020.)

Sl. 3. Grob 6, pokojnik je pokopan u orijentaciji istok-zapad s manjim odstupanjima i uz pokojnika su pronađene brončane karičice (snimio: M. Vadunec, 2020.)

Nakon uklanjanja recentnog nivelirajućeg šljunka uz zapadni zid cinktora na dubini od 1,20 do 1,30 m uočena je struktura izrađena od većih i manjih kamenih blokova međusobno povezanih žučkastom žbukom, a koja prati iskop kanala od zapada prema sjeveru. S obzirom na nemogućnost daljnjeg proširivanja iskopa prema zapadu nije moguće odrediti njegovu namjenu ili vrijeme gradnje. Prema načinu gradnje i vezivu moguće je pretpostaviti da ta struktura pripada antičkom bedemu. U zapadnom dijelu cinktora pronađena su dva groba od kojih je jedan uništen. Drugi grob (Grob 1), grob djeteta, orijentiran je

¹⁰ PLEŠE, Tajana: *Izvištaj o provedenom arheološkom nadzoru u zapadnom krilu cinktora crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu*, Zagreb, 2009., 5.

u smjeru sjever-jug s glavom na jugu i rukama položenim uz tijelo. U grobu nije bilo drugih nalaza.

Uz zapadni zid cinktora pronađen je zid (Zid 1) na koji je kasnije nasjeo cinktor. Zid je izgrađen od kamena lomljenca povezanog žbukom krupnog agregata. Ispod završetka zida nalaze se cigle složene jedna do druge. Pretpostavlja se da je ovdje riječ o nastavku zida građevine pronađene 2009. godine unutar zapadnog dijela cinktora, a može se datirati u kasnocarsko razdoblje. Ispod sjeverozapadnog portala cinktora pronađen je dio kamenog zida izgrađenog od velikog kamena povezanog žbukom (Zid 2).

Sa sjeverne strane cinktora pronađen je zid izgrađen u kombinaciji velikih kamenih blokova i cigle povezanih žbukom krupnog agregata. Od toga zida (Zid 3), od zapada prema istoku, pruža se čvrsto zabijena zemlja s velikom količinom sitnog arheološkog materijala. U tom je potezu pronađeno šest grobova položenih na žučkastu ilovaču. Svi pokojnici bili su orijentirani u smjeru istok-zapad s glavama na zapadu, s malim odstupanjima od glavne osi. Položaj ruku nije se mogao ustanoviti zbog loše sačuvanosti, ali kod jednog su pokojnika ruke bile položene uz tijelo. Na terenu nije bilo moguće prepoznati grobne cjeline, ali uz glave i noge nekih pokojnika pronađeni su željezni čavli pa se može pretpostaviti da su pokojnici bili pokapani u drvenim sanducima. Pronađen je samo jedan grob sačuvan gotovo u potpunosti dok su ostali presječeni izgradnjom cinktora u 18. stoljeću. Uz tri pokojnika pronađene su brončane karičice i »S« karičice, odnosno naušnice sljepoočničarke sa završetkom u obliku slova S. Uz pokojnike je pronađena i mala količina keramičkih ulomaka i nekoliko kovanica. Prema ovim nalazima karičica, sljepoočničarkama sa završetkom u obliku slova S, keramike i orijentaciji pokojnika, ovo bi se groblje moglo pripisati bjelobrdsom kulturnom kompleksu u kraj 10. i početak 11. stoljeća. Pronađene karičice i sljepoočničarke sa završetkom u obliku slova S na ovom su lokalitetu na-

Sl. 4. Brončana karičica i brončana karičica-sljepoočničarka sa završetkom u obliku slova S (snimio: M. Vadunec, 2020.)

pravljene od tanje brončane žice i različitih su veličina. Slični nalazi brončanih karičica i sljepoočničarka sa S petljom, u bližoj okolini, pronađeni su na lokalitetima u Velikom Bukovcu,¹¹ Đurđevcu na lokalitetu Sošice, crkvi sv. Nikole u Koprivnici, Kloš-

¹¹ TOMIČIĆ, Željko: *Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu – uz početke bjelobrdske kulture u Hrvatskoj* // *Opuscula archaeologica* 23-24, Zagreb, 1999/2000, 2000., 285-307.

Sl. 5. Žbukana podnica uz sjeverni zid cinktora (snimio: M. Vadunec, 2020.)

tru Podravskom i Đelekovcu¹² te Stenjevcu.¹³

Veliku sličnost s ovim lokalitetom ima lokalitet u središtu Đakovu, na kojem se iza crkve Svih Svetih pronašlo srednjovjekovno groblje. Grobovi su složeni u višemanje pravilne redove s pokojnicima orijentiranim u smjeru zapad-istok s manjim odstupanjima. Pokojnici su položeni na leđa s ispruženim nogama, dok im se ruke nalaze u različitim položajima. Na groblju je pronađen nakit i rijetki komadići keramike i kovanica. Od nakita tu su pronađene S-karičice, odnosno sjepoočničarke sa završetkom sa S petljom. Rađene su od tanje ili deblje žice u različitim veličinama od srebra, bronce i željeza. Ovo se groblje može datirati u 11. stoljeće.¹⁴

Kada su svi grobovi u ovom potezu ispred sjevernog zida cinktora bili očišćeni, dokumentirani, izvađeni i spremljeni u odgovarajuće spremnike, nastavilo se s čišće-

njem slojeva ispod. Pokojnici su bili položeni na tvrdoj žučkastoj glini ispod koje se nalazila žbukana podnica. Podnica se proteže kroz cijelu iskopanu površinu (kanal) sa sjeverne strane cinktora. Prema dokumentaciji iz 1973. godine slična podnica je pronađena u sondi s unutarnje strane cinktora,¹⁵ pa je moguće da se radi o istoj građevini na koju je nasjelo srednjovjekovno groblje i kasnije zid cinktora. Kako nije bilo moguće proširivati i produbljivati iskop kanala sa sjeverne strane cinktora, nije bilo moguće odrediti karakter podnice i njegovu dataciju.

4. Amancije i bjelobrdski kulturni kompleks

Prema pretpostavkama o izgradnji današnje Župne crkve Presvetog Trojstva na raniju građevinu i tezi o ranokršćanskoj biskupiji Ioviji i biskupu Amanciju moguće je pretpostaviti da ova podnica pripada nekoj većoj građevini koja bi se mogla datirati u kasnu antiku. Već neko vrijeme u znanstvenoj literaturi postoji rasprava o ranokršćanskoj biskupiji Iovije na prostoru današnjeg Ludbrega, a tu su teoriju prihvatili svi znanstvenici koji su se bavili tom temom. Teorija je zasnovana na pretpostavci o pregradnji termi (odnosno, o pregradnji dvaju bazena koji su pronađeni tijekom arheoloških istraživanja 1969. i 1971. godine u »Vrtu Somođi«) u ranokršćanski objekt. Pretpostavlja se da je do prilagodbe kupališta u ranokršćansku crkvu došlo krajem 4. stoljeća. Glavna je teza koja podupire tu promjenu promjena orijentacije gradnje i ona sada ide istok-zapad i tu orijentaciju diktira izgradnja ranokršćanskih objekata.¹⁶ Temeljem toga zaključilo se da je tu stolovao Amancije, sudionik koncila u Akvileji 381. godine, a nakon te godine i Jovijska se biskupija spominje u

12 ČIMIN, Robert: *Arheološki genom Podravine* (Razvoj i prostorna organizacija srednjovjekovnih posjeda na području Gornje Komarnice), Koprivnica, 2022., 24, 54, 67, 88-89.

13 SIMONI, Katica: Rezultati dosadašnjih istraživanja srednjovjekovnog groblja u Stenjevcu // *Izdanja HAD-a 17/1996*, Zagreb, 1996., 73-78.

14 FILIPEC, Krešimir: *Istraživanje srednjovjekovnog groblja u Đakovu 1995. i 1996. godine* // *Opuscula archaeologica 20*, Zagreb, 1996., 189-197.

15 VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: *Nav. dj.*, 136-137.

16 ŠIŠA WIEWEGH, Marija: *Iovia Botivo* // *Podravski zbornik 2004* (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2004., 305-309.

aktima akvilejskog koncila kao epitet biskupa Amancija (*Amantius episcopus Ioviensium*). No tu nastaje problem jer prema povijesnim izvorima postoje tri naselja pod imenom Iovia. Dvije Iovie nalazile su se na cesti prema Mursi (Osijeku), dok je treća smještena na cesti Sopiane-Brigetio (Pečuh-Komárom). Po Eggerovu mišljenju jedino je »ludbreška« Iovia označena kao *civitas* i može biti biskupija dok su ove dvije skromne cestovne postaje.¹⁷ Mađarski znanstvenici zastupaju tezu da se biskupija nalazila na lokalitetu u Heténypuszti gdje je pronađena velika količina kasnoantičkih i ranokršćanskih nalaza, dok u Ludbregu za sada takvi nalazi nisu pronađeni.¹⁸ Prema povijesnim vrelima krajem 4. stoljeća na južnopanonskom prostoru, osim Jovijske biskupije, postojale su još četiri biskupije i to biskupija u Cibalama (Vinkovci), Mursi (Osijeku), Sirmiju (Srijemskoj Mitrovici) i Sisciji (Sisku).¹⁹

Bjelobrdska kultura ili bjelobrdski kulturni kompleks pojavljuje se u području međurječja Mure, Drave, Save i Dunava početkom 10. stoljeća i traje do sredine 13. stoljeća.²⁰ Nakon Jochena Gieslera koji je razradio kronološki sustav bjelobrdskog kulturnog kompleksa, Željko Tomičić proširuje njegovu kronologiju pa tako dijeli bjelobrdsku kulturu na prijelaznu fazu i četiri stupnja: prijelazna faza (od 900. do 965.), I. stupanj – rano Bijelo brdo I (965. – 995.), II. stupanj – kasno Bijelo brdo I (995. – 1030.), III. stupanj – rano Bijelo brdo II (1030. – 1070.) i IV. stupanj – kasno Bijelo brdo II (1070. – 1100.) Posljednji

stupanj bjelobrdske kulture, tj. Bijelo brdo III traje od 1100. do 1250. godine.²¹ Prvi lokalitet ove kulture u Europi otkriven je već 1871. godine u perivoju dvorca grofa Draškovića u Velikom Bukovcu kraj Ludbrega. Zahvaljujući pismima grofa Gundakera Wurmbrandta-Stupača iz 1870. godine, saznajemo da su u perivoju otkrivena četiri kosturna groba s nalazima, a već iduće godine na lokalitet dolazi Šime Ljubić i započinje s pokusnim istraživanjima. Nažalost, svi su nalazi izgubljeni.²² Neko-liko godina kasnije, odnosno od 1895. do 1907., započinju i traju istraživanja na lokalitetu Bijelo brdo kod Osijeka, koji je slučajno otkrio trgovac Karlo Nuber, a upravo je po tom lokalitetu kultura i dobila ime. Najveći lokalitet bjelobrdske kulture na području Međurječja je nektopola Vukovar – Lijeva bara s 437 grobova.²³ Kod ove kulture javljaju se groblja na redove koja su se nalazila na povišenim platoima ili u blizini vodotoka rijeke. Pokojnici su ukopani u plitke zemljane grobove u orijentaciji zapad-istok s blagim odstupanjima, a s glavom na zapadu. Osim toga, pokojnici su u zemljani grob položeni na leđa i u ispruženom položaju, ali s različitim položajima ruku (ispružene uz trup pokojnika, položene u krilo, na trbuh, na prsima). Osim pojedinačnih grobova, koji dominiraju, kod ove kulture susrećemo se i s dvojnimi grobovima u kojima su najčešće pokopani majka i dijete. Grobnim nalazima pripada nakit, a posebno karičice sa S-petljom koje su i najčešći nalaz na grobljima bjelobrdske kulture. Od ostalog nakita treba spo-

17 ŠIŠA WIEWEGH, Marija: Nav. dj., 306.

18 JARAK, Mirja: *Povijest starokršćanskih zajednica na tlu kontinentalne Hrvatske // Od Nepobjedivog Sunca do Sunca pravde: rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj* (ur. Željko Demo), Arheološki muzej Zagreb: Zagreb, 1994., 17-39.

19 PLEŠE, Tajana: *Elaborat o provedenim arheološkim istraživanjima (2008. – 2011.) i konzervatorsko-restauratorskim građevinskim radovima (2011. – 2013.)*, Zagreb, 2014., 61-62; ŠIŠA WIEWEGH, Marija: Nav. dj., 305.

20 TOMIČIĆ, Željko: *Neuere Erforschung der Bijelo Brdo Kultur in Kroatien. Nova istraživanja bjelobrdske kulture u Hrvatskoj // Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 9, Zagreb, 1992., 113-130.

21 TOMIČIĆ, Željko: *Arheološka slika međurječja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlu materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa*, Zagreb, 1989., 607, T.210-211.

22 TOMIČIĆ, Željko: *Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu – uz početke bjelobrdske kulture u Hrvatskoj // Opuscula archaeologica* 23-24, Zagreb, 1999/2000, 2000., 285-307.

23 TOMIČIĆ, Željko: *Neuere Erforschung der Bijelo Brdo Kultur in Kroatien. Nova istraživanja bjelobrdske kulture u Hrvatskoj // Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 9, Zagreb, 1992., 113-130; TOMIČIĆ, Željko: *Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu – uz početke bjelobrdske kulture u Hrvatskoj // Opuscula archaeologica* 23-24, Zagreb, 1999/2000, 2000., 285-307.

menuti i grozdolike i lunulaste grozdolike lijevane sljepoočničarke, dvodijelne srco-like privjeske, torkvese, aplikе, dugmad, praporce, križiće, ogrlice od perla te prstenje. Osim što su grobovi bogati nakitom, od nalaza se javljaju i pojasne garniture, jahaća oprema, oruđe te oružje.²⁴ Najveća količina nalaza pronađena je na lokalitetu Vukovar – Lijeva bara gdje se pokapanje kontinuirano odvijalo od prve polovice 10. do potkraj 11. stoljeća. Od posebnih nalaza treba spomenuti nalaz refleksnog luka, tobolaca i strelica iz muških grobova.²⁵

No, Krešimir Filipec u svom djelu, *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – Župna crkva*, donosi novu teoriju o bjelobrdskoj kulturi. Po njemu, bjelobrdska kultura ili bjelobrdski kulturni kompleks uopće ne postoji. Uporište za svoju teoriju pronalazi još kod Slavena i Avara i u njihovu načinu pokapanja mrtvih. Kod njih se pojavljuju inhumacijska, incineracijska i biritualna groblja, bez predmeta u grobovima ili su oni rijetkost. Iako se sam način pokapanja ne mijenja, u 10. stoljeću pojavljuju se groblja uz crkve i u grobove se počinju prilagati predmeti. Jochen Giesler i Željko Tomičić tu novu pojavu nazivaju prijelaznim stupnjem bjelobrdske kulture. Ta novina u pokapanju i stavljanju predmeta u grobove mogla bi se povezati s upadom Mađara na prostore Međurječja i njihovim miješanjem sa Slavenima i Avarima. U pokapanjima uz crkve i stavljanju predmeta u grobove, Krešimir Filipec vidi odraz starih poganskih običaja koji su se zadržali generacijama u obiteljima, iako su one već neko vrijeme pokrštene. Također, samu pojavu nakita vidi kao novu modu koja se na ovom prostoru našla kao posljedica putovanja, trgovine i ženidbe u druge krajeve i miješanja s drugim narodima i njihovim običajima tako da bjelobrdska kultura

zapravo ne postoji, već je to sve nastavak života izmiješanih naroda koji žive na prostoru međurječja Mure, Drave, Save i Dunava uz prihvaćanje novina koje donose drugi narodi. Prema njemu, bjelobrdska kultura ili bjelobrdski kulturni kompleks nije prikladan naziv za tu pojavu te navodi da bi se trebalo naći novo ime koje bi obuhvatilo nove običaje od kraja 9. pa do sredine 12. stoljeća.²⁶

5. Zaključak

Već je od ranije poznato da je središte Ludbrega kao i njegova šira okolica bogato arheološkim lokalitetima iz različitih vremenskih razdoblja. Pogodna konfiguracija tla, blizina rijeke Bednje i dravske magistrale te gusta mreža putova oduvijek je privlačila život u tom području.²⁷ Ovaj nalaz groblja iz bjelobrdskog kulturnog kompleksa samo potvrđuje prethodna saznanja. U radu se iznosi prikaz arheološkog nadzora provedenog u rujnu 2020. godine na položaju vanjske strane cinktora Župne crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu. Uz cijelu vanjsku dužinu cinktora iskopan je rov za izvođenje radova za zaštitu vanjske strane temelja sjeverozapadnog krila ogradne građevine cinktora. Sa sjeverne strane pronađeno je šest grobova s kosturnim ukopom uz koje su bili nalazi koji se mogu pripisati bjelobrdskoj kulturi. Ispod grobova otkrivena je žbukana podnica, a na više lokacija pronađeni su zidovi na koje je u 18. stoljeću nasjeo cinktor. Arheološkim nadzorom potvrđene su ranije pretpostavke o postojanju groblja uz Župnu crkvu Presvetog Trojstva.

24 TOMIČIĆ, Željko: *Arheološka slika međurječja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjelobrdskog kulturnog kompleksa*. Zagreb, 1989., 642-649.

25 TOMIČIĆ, Željko: *Prilog istraživanju kronologije srednjovjekovnoga groblja na položaju Lijeva bara u Vukovaru // Starohrvatska prosvjeta*, ser.III, sv. 20, Split, 1990., 111-189.

26 FILIPEC, Krešimir: *Problem kronologije grobalja 9. i 10. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj // Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 36, Split, 2009., 113-124; FILIPEC, Krešimir: *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – Župna crkva*, Zagreb, 2012., 220-232.

27 VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: *Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968.-1979. god. // Posebni otisak Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., vol. XVI-XVII, 1983.-1984., Zagreb, 1984. (135-137).

Istraživanjima kojima bi se obuhvatila veća površina lokaliteta dobili bismo više podataka o počecima pokapanja, mogao bi se potvrditi položaj i raster pružanja groblja s vanjske strane cinktora. Također, mogli bismo potvrditi postojanje i položaj žbukane podnice ispod grobova. Kako bismo dobili odgovore na ta pitanja, možemo se samo nadati da će do takvih istraživanja doći u skoroj budućnosti.

Literatura

- FILIPEC, Krešimir: *Istraživanje srednjovjekovnog groblja u Đakovu 1995. i 1996. godine* // *Opuscula archaeologica* 20, Zagreb, 1996., 189-197.
- FILIPEC, Krešimir: *Problem kronologije groblja 9. i 10. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj* // *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 36, Split, 2009., 113-124.
- FILIPEC, Krešimir: *Srednjovjekovno groblje i naselje Đakovo – Župna crkva*, Zagreb, 2012.
- JARAK, Mirja: *Povijest starokršćanskih zajednica na tlu kontinentalne Hrvatske* // *Od Nepobjedivog Sunca do Sunca pravde: rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj* (ur. Željko Demo), Zagreb, 1994., 17-39.
- PLEŠE-BLAŽEKOVIĆ, Tajana: *Cinktor Župne crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu – rezultati arheološkog nadzora* // *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, br. 1, god. XXXV/2003., Zagreb, 2003., 163-170.
- PLEŠE, Tajana: *Elaborat o provedenim arheološkim istraživanjima (2008. – 2011.) i konzervatorsko-restauratorskim građevinskim radovima (2011. – 2013.)*, Zagreb, 2014.
- PLEŠE, Tajana: *Izvještaj o provedenom arheološkom nadzoru u zapadnom krilu cinktora crkve Presvetog Trojstva u Ludbregu*, Zagreb, 2009.
- PLEŠE, Tajana: *Izvještaj s arheološkog uviđaja* // *Ludbreg, Župna crkva Presvetog Trojstva, cinktor – istočno krilo. Konzervatorska istraživanja*, Zagreb, 2003., 70-77.
- SIMONI, Katica: *Ludbreg i okolica u ranom srednjem vijeku*. // *Ludbreg* (monografija) (ur. Vlado Mađarić), Ludbreg, 1984., 73-80.
- ŠIŠA WIEWEGH, Marija: *Iovia Botivo* // *Podravski zbornik 2004* (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2004., 297-314.
- TOMIČIĆ, Željko: *Arheološka slika međurječja Mure, Drave, Dunava i Save u svjetlosti materijalnih izvora bjeloborskog kulturnog kompleksa*, Zagreb, 1989.
- TOMIČIĆ, Željko: *Neuere Erforschung der Bijelo Brdo Kultur in Kroatien. Nova istraživanja bjeloborske kulture u Hrvatskoj* // *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 9, Zagreb, 1992., 113-130.
- TOMIČIĆ, Željko: *Prilog istraživanju kronologije srednjovjekovnoga groblja na položaju Lijeve bara u Vukovaru* // *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, sv. 20, Split, 1990., 111-189.
- TOMIČIĆ, Željko: *Ranosrednjovjekovno groblje u Velikom Bukovcu – uz početke bjeloborske kulture u Hrvatskoj* // *Opuscula archaeologica* 23-24, Zagreb, 1999/2000, 285-307.
- VIKIĆ-BELANČIĆ, Branka: *Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968.-1979. god.* // *Posebni otisak Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., vol. XVI-XVII, 1983.-1984., Zagreb, 1984., 119-166.